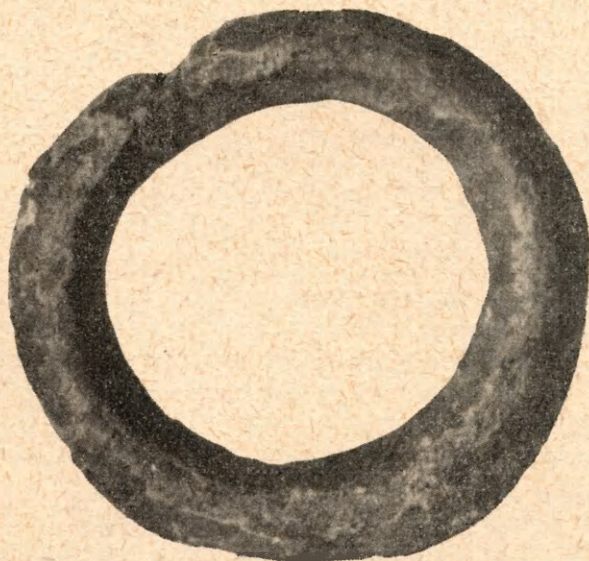

WŁODZIMIERZ SZAFRAŃSKI

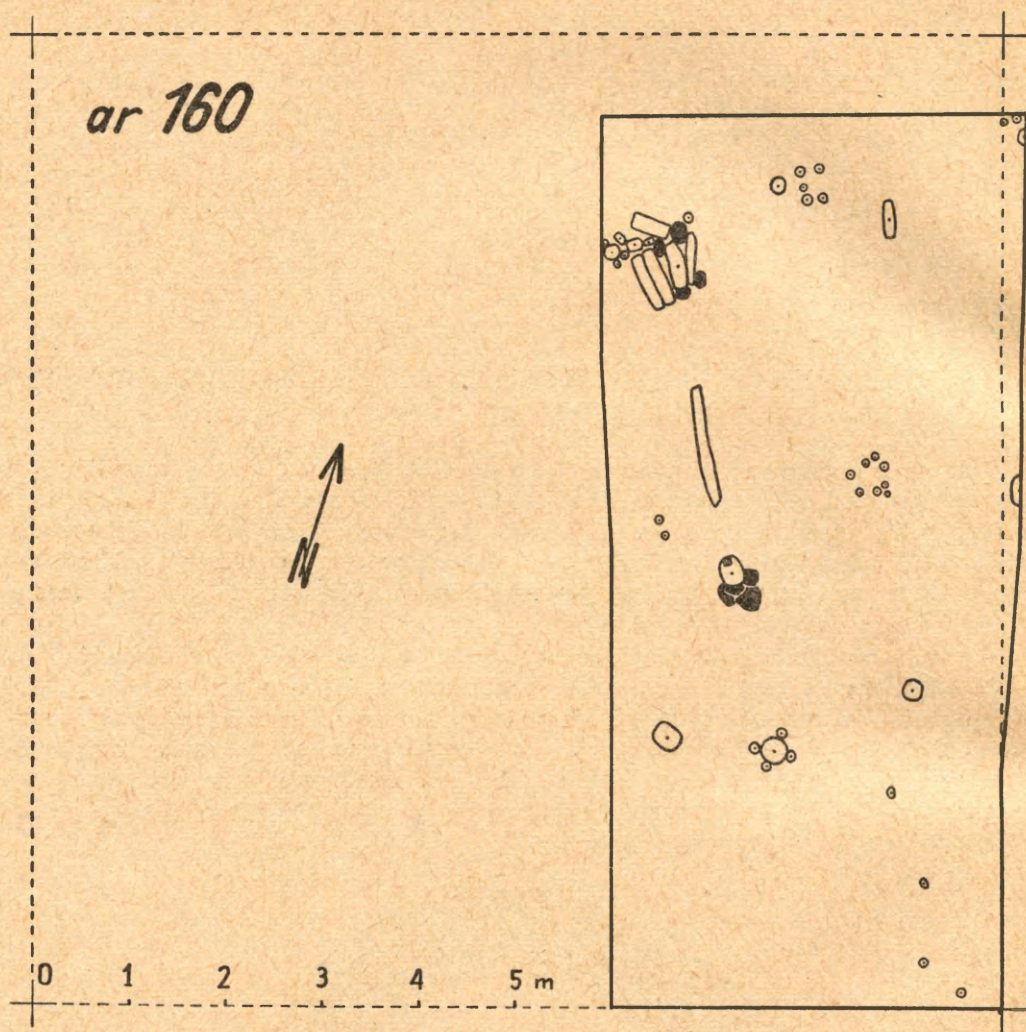
SPRAWOZDANIE Z BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH NA PÓŁWYSPIE BISKUPIŃSKIM W 1957 R.

Od połowy czerwca do połowy lipca 1957 r. przeprowadzono na półwyspie biskupińskim pod kierownictwem prof. Z. Rajewskiego prace wykopaliskowe, które były kontynuacją badań z lat ubiegłych. Badaniami objęto połowę rozkopanego już częściowo aru 160. Po wyeliminowaniu świadków profilowych wykop liczył zaledwie 36 m² powierzchni. Ogółem wyeksplorowano i przeglądnięto 47 m³ warstw kulturowych.

Referowane badania przeprowadzono na miejscu, gdzie znajdowało się w VI—VII stuleciu osiedle zamożnego rodu bronione palisadą, w VIII—X w. wał i przedwał dworu — rezydencji feudalnej, warownej siedziby rodowej wielmoży, w X—XI w. podgrodzie gródka książęcego uznanego za dwór-stację (według określenia Anonima tzw. Galla) Bolesława Chrobrego. Znacznie wcześniej, w okresie Hallstatt D, na wspomnianym miejscu prac istniały dwa kolejno po sobie zbudowane grody kultury łużyckiej.

Ryc. 1. Biskupin, pow. Żnin, półwysp. Ogniwko sprzączki brązowej pochodzące, być może, z okresu wędrówek ludów. Okaz 2¹/₂ raza powiększony. Fot. T. Biniewski

Ryc. 2. Biskupin, pow. Żnin, półwysp. Fragment konstrukcji domów starszego grodu łużyckiego. Rys. A. Wawrzyński

Rokrocznie przeprowadzane już od wielu lat na półwyspie jeziora biskupińskiego prace wykopaliskowe, odkrywające ar za arem coraz to nowe połacie obszaru dawnej wyspy, doprowadzą w końcu do rozkopania całego półwyspu. Moment ten miały — wprawdzie w drobnej mierze — przyspieszyć referowane badania, z którymi wiązano głównie nadzieje odkrycia warstwy osadniczej, pochodzącej z pierwszej fazy wczesnośredniowiecznego osadnictwa i należącej do istniejącego tu w VI—VII wieku osiedla bronionego palisadą. Omawiane prace spełniły pokładane w nich nadzieje.

Pod warstwą próchnicy wystąpiły bardzo nikiłe szczątki zniszczonej warstwy kulturowej podgrodzia z najmłodszej fazy osadnictwa wczesnośredniowiecznego na półwyspie, a pod nimi, głębiej, również częściowo zniszczone, rozsypisko wału grodu w postaci złoża spiaszczonej gliny ze środkowej fazy osadnictwa wczesnośredniowiecznego na półwyspie. Pod wymienionym rozsypiskiem wału z VIII—X w. wystąpiła wyklinowująca się tu warstwa wczesnośredniowieczna, spoczywająca na

Ryc. 3. Biskupin, pow. Znin, półwysep
 a — rogowe narzędzie kopieniacko-zbierackie ze starszego grodu łużyckiego; b — motyki rogowe z młodszego grodu łużyckiego. Fot. T. Biniewski

zgliszczach młodszego grodu łużyckiego. Byłaby to najprawdopodobniej nikła pozostałość po najstarszej, pierwszej fazie osadnictwa wczesnośredniowiecznego na półwyspie, datowanej na VI—VII w. Przemawiałoby za tym również znalezienie tu słupa, niewątpliwie wczesnośredniowiecznego, a nie łużyckiego, na co wskazują charakterystyczne ślady obróbki, którego górny koniec dotyka spągu rozsypiska wymienionego już wału z VIII—X w. i który skutkiem tego musi być starszy od wału. Za tym samym przemawia wreszcie jeden okaz inwentarza ruchomego, a mianowicie dość typowe dla okresu wędrówek ludów ogniwo sprzączki brązowej ze zgrubieniem służącym za oparcie dla ostrego końca kolca i z karbą do osadzenia nasady tego kolca (ryc. 1)¹. Znaleziony w tej najstarszej warstwie wczesnośredniowiecznej pod wałem z VIII—X wieku materiał ceramiczny obejmuje przeważnie skorupy naczyń, o których trudno powiedzieć, czy były lepiące bez koła, czy na kole, i zawiera też nieco szczątków naczyń obtaczanych na krawędzi, a niekiedy nawet w większej części, zdobionych ornamentem wykonanym narzędziem kilkuzębny. Stwierdzono w tym zespole brak naczyń całkowicie obtacza-

¹ Por. analogię datowaną podobnie na tabl. 89 nr 20—21 i 25 w pracy J. Kostrzewskiego, *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów*, [w:] *Prehistoria ziem polskich*, Kraków 1939—1948.

nych, doskonalszej produkcji, zdobionych patykiem. Obserwacje te są niezwykle ważne dla dziejów rzemiosła garncarskiego na ziemiach polskich. Pozwalają bowiem one stwierdzić obecność już w pierwszej fazie osadnictwa wczesnośredniowiecznego na półwyspie biskupińskim, a więc w VI—VII w., naczyń produkowanych na kole.

W tej samej warstwie kulturowej, która spod rozsypiska wału wysuwa się na przedwale i tu zdaje się być częściowo także współczesna wałowi (VIII—IX w.) narastając w czasie jego trwania aż do momentu, kiedy został zniszczony (X w.), przeważa wprawdzie materiał ceramiczny, o którym trudno powiedzieć, czy wykonano go bez koła, czy też na kole. Występuje jednak także dość duży procent szczątków naczyń obtaczanych na krawędzi i pewna ilość skorup obtaczanych nawet w dużej części naczyń cienkościennych, doskonalszej produkcji, wykonanych starannie, o domieszce bardziej miękkiej i zdobionych ornamentem wykonanym patykiem. W opisanym zespole znaleziono skorupę, na której dostrzeżono ślady jak gdyby nieudolnego naśladownictwa pisma.

Ryc. 4. Biskupin, pow. Żnin, półwysp. Gliniany wisiorek trójkątnego kształtu z młodszego grodu łużyckiego, będący zapewne talizmanem-fetyszem. Okaz nieco powiększony. Fot. T. Biniewski

Pod warstwami trójfazowego osadnictwa wczesnośredniowiecznego wystąpiły jak zwykle ślady starszego osadnictwa łużyckiego z okresu Hallstatt D. Pozostałościami na tym odcinku młodszego grodu łużyckiego była warstwa brudnożółtej gliny przemieszanej z czarną ziemią i obficie przesyconej spalenizną. Głębiej leżała warstwa czarnej ziemi również przesycona spalenizną, pod nią brunatna ziemia ze szczątkami konstrukcji drewnianych. Obydwie warstwy należały do starszego grodu łużyckiego zbudowanego na warstwie czarnej, torfiastej ziemi przesyconej drobnymi muszelkami i spoczywającej na białym marglu calca. Warstwa konstrukcji starszego grodu łużyckiego dostarczyła elementów konstrukcyjnych (ryc. 2) dwóch domostw stojących w dziesiątym, licząc od północy, rzędzie domów przy dziewiątej ulicy poprzecznej, biegnącej w kierunku zachodnim prosto na plac i skrzywionej na swym końcowym odcinku w kierunku bramy grodu. Dotąd znano przy tej ulicy tylko cztery domy. Obecnie odkryto dwie odrębne ściany szczytowe dwóch dalszych, sąsiadujących ze sobą domów piątego i szóstego. Stwierdzono zatem dalszy,

regularny, niezakłócony przebieg rzędu domów o analogicznych rozmiarach o dwa domy dalej, uzupełniając w ten sposób plan zabudowy grodu biskupińskiego. Wśród materiału zabytkowego pochodzącego z obydwu grodów łżyckich zwracają uwagę, obok fragmentów m. in. ciężarków tkackich do krosien, podkładek do pieczenia, rozcieraczy i żarn, zwłaszcza 3 motyki rogowe (ryc. 3b) i narzędzie zbieracko-kopieniackie (ryc. 3a). Należy podkreślić, że badania lat ostatnich wydatnie pomnożyły bogaty zespół biskupińskich narzędzi kopieniackich o kilkadziesiąt nowo odkrytych egzemplarzy².

W ostatnich latach mnożą się w Biskupinie odkrycia nowych materiałów z zakresu wierzeń plemion kultury łżyckiej. Do nich zaliczyć wypada odkryty ostatnio gliniany wisior o trójkątnym kształcie (ryc. 4), w którym można by się domyślać ewentualnie talizmanu-fetysza, mającego symbolizować żeńskie bóstwo. W związku z tym wymowne jest ponowne zaobserwowanie na odkrytej ostatnio łżyckiej ceramice biskupińskiej plastycznego ornamentu księżycowego.

*Zakład Archeologii Polski
IHKM PAN w Warszawie*

Stacja Archeologiczna w Biskupinie

ВЛОДЗИМЕЖ ШАФРАНЬСКИ

ОТЧЕТ ОБ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ НА БИСКУПИНСКОМ ПОЛУОСТРОВЕ В 1957 г.

Раскопки, проведенные в течение одного месяца на полуострове бискупинского озера в 1957 г., были продолжением исследований прошлых лет. Ниже перемешанного и перекопанного культурного слоя, являющегося следами пригорода княжеского городка с X—XI столетий, обнаружено развалины вала и предваля дворца — феодальной резиденции, укрепленного родового жилища вельможей с VIII—X вв., а глубже необыкновенно ценные остатки культурного слоя самого старшего раннесредневекового поселка, укрепленного палисадником, обнаруженным на несколько лет тому назад, принадлежащего к VI—VII вв. В этом слое обнаружено небольшой след деревянной конструкции и часть бронзовой пряжки, принадлежащих к периоду переселения народов. Происходящий из этого самого слоя керамический материал имеет большое значение в отношении к исследованиям истории гончарного ремесла на польских землях, ибо позволяет констатировать присутствие сосудов выработанных на круге в м. Бискупин уже с VI—VII вв.

Глубже лежащие поселенческие слои двух позднегалштатских „гродов” лужицкой культуры позволили пополнить план размещения построек бискупинского „города” двумя новообнаруженными домами по девятой поперечной улице. Обнаружено здесь глиняную культовую подвеску треугольной формы, в которой можно бы додуматься талисмана — фетиша, символизирующего женское божество.

² Por. w związku z tym ostatnią wypowiedź Witolda Hensla na temat biskupińskich motyk rogowych (W. Hensel, *Próba periodyzacji rozwoju rolnictwa na ziemiach polskich w starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*, „Archeologia Polski“, t. 1: 1957, s. 13).

WŁODZIMIERZ SZAFRAŃSKI

A REPORT ON THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATIONS IN THE BISKUPIN
PENINSULA IN 1957

One month excavations carried out in the Biskupin peninsula in 1957 were the continuation of the explorations commenced in the former years. Under mixed and dug through culture layer representing the traces of the Count's fort dated to the 10th — 11th cent. A. D., the remains of the rampart and the front part of the feudal residence — the fortified family seat of the 8th — 10th century nobleman were uncovered. Still deeper were found the exceptionally valuable remains of the culture layer connected with the oldest Early Medieval settlement dating from the 6th — 7th cent. A. D. defended by a palisade uncovered several years ago. Exiguous traces of a wooden construction and a part of a bronze buckle from the period of the Migration of Peoples were encountered. The ceramic material from the same layer is of great significance for the history of the Polish handicraft in the Polish territories, as it allows for the presence of pots produced on the wheel at Biskupin to be ascertained as early as the 6th — 7th cent. A. D.

The more deeply situated settlement layers of the two Late Hallstatt forts of the Lusatian culture rendered possible the completion of the plan of the distribution of the Biskupin fort building including two newly discovered huts in the ninth horizontal street. A clay cult pendant, triangular in shape, was discovered here. It may be regarded as a talisman symbolizing the female goddess.